

logovizuelna nonsenzualnost čarobnih laži

Sava Damjanov: KOLAČI, OBMANE, NONSENSI, Filip Višnjić, Beograd, 1989.

nenad šapovanja

«... priča je mrtva draga, forma neverna ljubav: sve ostalo je suviše nemo; ostaje samo jezik, umetnost koja je jezik, jezik koji je jezik: tekst kao da čuti, bezglasni govor teksta. Asemantički.»

S Damjanov: Kolači, Obmane, Nonsensi

Pišući o drugoj knjizi *Save Damjanova Kolači, Obmane, Nonsensi*, prikazivač može samo požaliti što kritičkom diskursu ipak nisu primereni svi oni fakto-fiktivni nonsensi koji u navedenom delu zatvaraju okvir tekstualne smislenosti. Samim tim, sameravanje kritičkog teksta sa svojim uzročnikom ne može biti u potpunosti verodostojno. A u suprotnom slučaju išlo bi upravo na štetu kritike. No, šta je tu je, Kolači, Obmane, Nonsensi su, i tako, kritični po sebi, jednako kao i za sebe. Radi se o drugom delu svojevrsnog Damjanovljevog Puta Inicijacije, odnosno o drugom, okušavanju u stvarnosti sintagme — čarobna laž, tj. u tekstu kao glavnom (i jedinom mogućem) junaku samoga sebe, tekstu koji je sebi potčinio sve, banalnu stvarnost i kosmički tragizam nepostojanja. Različite prozne perspektive ezoterije kojima autor proferira u svoje obe knjige (*Istraživanje savršenstva*, 1983.; *Kolači, Obmane, Nonsensi*, 1989.) lako mogu biti predmetom usporodbe, no, bez ozbilja na formalne različitosti druga knjiga jeste dosledan nastavak prve. *Kolači, Obmane, Nonsensi* su, pre svega, vesela knjiga, knjiga samozaborava koji je okružen korpusom autopoetičkih odrednica. U njima se ponavljaju sumnjičenja Smisla, Forme i Teksta, kao i pitanja kuda, zapravo, vodi spisateljska igra ogoļjena do svoje ontološke suštine, što je, u potpunom skladu sa autorovim poetičkim načelom da je priča savršen samozaborav («između iluzije Nečeg i postojanja Ničeg, ušunaj se tiho, ušunaj se u »priču...«), koje, opet, biva osporavano na stazama osvećenja kojima se kreće svaki relevantan tekst. Naravno, i druga knjiga, poput predhodnice joj, traži drugačijeg čitaoca. Čitaoca koji svoju intencionalizaciju nalazi u asocijativnim fragmentima, u nužnoj nepravilnosti.

Kao što se iz samog imena da naslutiti, *Kolači, Obmane, Nonsensi* su sklopjeni iz tri celine — Kolača (Savršenstvo ispitivanja), Obmana (Njumeštost kvasodnevne serpiflaže) i Nonsensa (Mala enciklopedija književnih pojmova), čija sadržina se isprepliće (takode) u skladu sa spisateljsko-kulinarskim načelom da stvarnosni nonsensi i obmane egzistencije mogu biti odlična smesa za kolač-tekst. Salu na stranu, ali objašnjavati naslov ove tekstualne tvorevine, koja namerno izokreće smislenost simbola i značenja poigravajući se sa onim što bi se (na tren, kao i uvek) moglo učiniti intencijom poetike, krajnje je nesvršishodno. Najgrublje, radi se samo o tri moguća formalna sloja iz kojih je komponovan ovaj roman. A on se razvija kroz mnoštvo manjih celina koje uokviruju različiti postupci tekstualizacije. Priče u njemu su organizovane na principima oslobodenosti teksta koji ih čini (za razliku od kontrolisanog, hermetizovanog u eshatološkom, eksperimenta u *Istraživanju savršenstva*). Kroz njih Damjanov stalno traži nove i nove mogućnosti tekstualne dekonstrukcije i jezičke desamentizacije. On retko polazi od zadatih premisa, češće ih izmišlja. Iz temeljne dekonstrukcije sveta pokušava istrgnuti ono što se skriva u tom sklopu. Mogućnosti jezika traži i proširuje svojevrsnom »vokovizuelnom salatom«. Osnovni postupak koji koristi jeste parodija (podložno joj je sve, od koitusa i srodnih mu radnji do biblijske egzegeze, od ideoloških

odrednica jednog (sad već, iščezavajućeg) sistema društvenih odnosa do (uvek aktuelnih) kulinarskih recepata, od klišeja i stereotipa svakodnevice, pa do eshatološkog u sopstvenom tekstu, ...) najrazličitijih govornih i značenjskih sistema sa kojima se čitalac može susresti. Zatim, tu su i citat; parafraza; montaža (tehnikom kolača — verbalnog, vizuelnog (treba reći da vizuelni često čini simetričnu semantičku paralelu) — Damjanov, najčešće, verno eksplicira tekst, tako da bi se moglo pomisliti ili ili. Ipak, kolaži su samo (dobar) kroki. Tekst je punoča.); enciklopedičnost oslobodena nužnosti koje nameću kauzalitet i temporalnost; umnogostručnost pripovedačkog subjekta; metakomunikativnost; logično i alogično fragmentiranje reči kroz nesputani jezik adogmatizma i slobodne intuicije («iracionalizacija semantičke strukture teksta», »inverzija logocentrizma tradicionalne proze«); uopšte, dezintegriranost verbalnog materijala; ekstralingvistička ekspresivnost; postmodernistička realizacija fantastike uz inicijaciju erotskim; obilna upotreba oksimoronskih spojeva i sinestezija, ... I imena su, poput atemporalnog (aistoričnog), apostornog i amimetičkog, samo jedna od ludičkih mogućnosti dekonstrukcije (Lojola Gebels Ždanov, Darwin fon Džugašvili plem. Damjanov, Ajnštajn Ilič Mendeljejev, Konfučije Sklj. Penisbuh, Erika de Sad Frojd, Bonaparta Ezenštajn da Vinci, Džojse Luis Kafkes, Gabrijel Visarionovič Hitler, etc. etc.).

Prvi deo knjige (*Savršenstvo istraživanja*) počinje *Objavom duge stvarnosti*, koja, u stvari, predstavlja kopču između *Istraživanja savršenstva i Kolača, Obmana, Nonsensa*. Semantičko obrtanje naslovnog sklopa može sličiti pustoju retorici, ali zapravo, u tim naslovima se kriju suštinske razlike ovih dvaju knjiga. U prvoj je objekat savršenstvo, u drugoj istraživanje. U središtu problematizacije prve nalaze se ontološki fenomeni, u drugoj jezička igra. Oba ova elementa gnosis prve i ludens druge su uokvirena fetišizirajućim erotskim impulsima, koji u svrhe teksta bivaju nemilice eksplatisani. Damjanov kolažom osnovnih premisa prve knjige, u ovom delu druge tvori govor (ili

parodiju, svejedno) svojevrsnog otkrovenja u kome se operiše poslednjim tajnama spoznatljivog. Istovremeno, time nagoveštava i okvir sadržine ostatka teksta, odnosno, sopstvenu samouverenost u okvirima postojećeg, čitaocu prihvatljivog, metafizičkog modela, posle čega igre (jezičke) mogu da počnu. Već u nastavku autor nas upoznaje sa tehnikom prevodenja mitško-žagorijske stvarnosti u stvarnosti slobodnih asocijacija, pri čemu ono o čemu je reč ostaje isto (bolno, večno, isto). Dosezabje *druge* stvarnosti, biva stalnim ciljem, trajnim zadatkom okušavanja reči. Čitaocu se sugerise vedrina ozbiljnog, jer, spoznaja i nespokoj, kad su se već rodili u tekstu (ranijem), sada su samo reči koje daju povoda ludičkoj samozatajnosti. S druge strane, površna nonsensa skriva tragizam šrišla, predstavljajući se kao tekst koji daje važne varljivosti sopstvene sinteze. Uzimajući u obzir činjenicu da suštinska odrednica svakog (ma kog) jednog jeste sinteza, Damjanov u tekst pokušava uvesti nesputani eros, koji, zapravo, jeste. Erotiziranost teksta jeste stalno potvrđivanje *sinteze* (kao moguće sublimacije zarad nemogućnosti ostvarenja *druge*), odnosno, samopotrđivanje dela (autor ga naziva Božanskim Hermafroditom, iako ne treba zaboraviti da ni svako spajanje (a najčešće, na sreću ili žalost, i nije) ne mora nužno biti božanskim delom — sintezom). U tom smislu, sprovodi i literarizaciju jezika koji ne pripada visokoj književnosti (ali čini ravnopravan segment življenja) što je samo jedan od načina zapisa neuhatljivog. Logika teksta prošarana je logikom oslobodenja jezika («jezik je oslobodeni subjekt koji ne izražava ništa osim sebe samog, tj. svetova koji se u njemu radaju, transformišu i brišu»). Prostor i vreme su samo oznake u tekstu koje ga ne podređuju sebi, već obrnuto, one su određene tekstom. Tekst je polje otvoreno za igru. Semantika je uvod, objekat su obrasci mišljenja (različiti pseudogovori — nauke, umetnosti, filozofije, erotike, fantastike, mimetike...) ili, naprosto, amblemi koji nose oznake različitih nanosa književne tradicije. Autor pokušava da sažme ontološka i metafizička iskustva sa iskustvom teksta. On nominuje istovremenost sećanja i zaborava beskrajem. Asocijacije mogu biti lažne, višestruke i nevažne, ali i bitne. Metafiziku obično koristi kao uporište s onu stranu teksta, koje i samo biva podložno beskrajnim varijantama parodiranja. Pogreška je tu tragati za sistemom. Nje ga nema. Dosljedna duhu antimimetizma Damjanovljeva spisateljska kreativnost čini sve (i formalno to nastojeći) da iskorači iz Teksta, odnosno njegovih, Kolača, Obmana, Nonsensa. To je, naravno, nemoguće (osim u varljivom ironijsko-parodijskom Kontekstu), jer književnost i jeste zbir neuspeha u probijanju ka *druge* stvarnosti, a izuzev odnosa tekst-čitalac, svi ostali međudodnosti samo su nepredvidivost relativnosti (možda bi Damjanov tu još dodao, »NIKO SE NE OBRAČA NIKOM KROZ LAVIRINTE TEKSTA, KROZ REČI I »PRAZNA MESTA...«).

radost neobuzdane igre

Sava Damjanov, »KOLAČI, OBMANE, NONSENSI«, Filip Višnjić, Beograd, 1989

dušica potić

Novu zbirku »kratkih priča« *Save Damjanova* određuju dva pojma — karnevalizacija i postmodernizam. Ključni postupci *Kolača, Obmana, Nonsensa* jesu parodija i humor. Karnevalizacija u Damjanovljevoj varijanti poštuje neke njene tradicionalne momente: različiti oblici humora i parodije, materijalni i telesni vidovi života, groteskne slike, slobodniji govor, ali je sistem koji se demistifikuje sakralnost vlastitog (literarnog) konteksta. Na taj način su dva određujuća poetička momenta knjige u direktnom sukobu, jer postmodernizam upravo na njoj insistira.

Damjanovljeva parodija usmerena je u dva pravca — na sterilnu logičnost predmet-

nog sveta i sterilnu umivenost sveta literature — ali tako da jedan drugoga negiraju i jedan drugoga dovode u pitanje. *Kolači, obmane i nonsensi* mogu se posmatrati kao parodični ekvivalenti *Tela, uma i Duha*. Kao tri dimenzije čovekovog bića, postavljajući su u odnos međusobnog preplitanja i preosmišljavanja, da bi, pri tome, zadržali i samostalne funkcije u strukturi teksta. Telo, simbolisano oblapornošću gastronomskih i erotskih apetita, regenerativno je načelo materije i, kao takvo, sredstvo parcdije. *Fransoa Damjanenko* prevodi druge dve dimenzije na ravan materijalnog, banalizuje ih, desakralizuje, stvara nebrojene mogućnosti parodičnih slika — grotesknih, alo-

gičnih, ironičnih, komičnih, kao i grotesko-alogično-ironično-komičnih. Um je predstavljen različitim civilizacijskim produktima. — ideologija, strip, istorijske ličnosti, junaci crtanog filma. ... Centralnu poziciju zauzima književnost, njen najistureniji izdanak i najpogodnija parodijska meta. Duh se ispoljava humorom i ostvaruje u jeziku, prostoru otvorenom za nesputanu igru. On je nadređena dimenzija koja sadrži i druge dve, ali je i parodičar sam. U tekst, sa potpunom ravnopravnošću, ulaze podaci iz različitih sfera. *Biografija, istorija i umetnička fikcija* postaju literarno relevantne činjenice istoga reda, kao elementi međusobnog parodiranja i preispitivanja. Njima se pridružuju i ilustracije i fotografije, tako da zbirka dobija i jednu (trenutno u trendu) medijsko-vizuelnu dimenziju.

Postmodernizam, međutim, svu sadržinsku šarolikost knjige podvodi pod zatvoreni sistem književnosti, što podrazumeva insistiranje na njegovoj međutekstovnoj dimenziji. *Kolači, Obmane, Nonsensi* sastavljeni su od tri odeljka. *Savršenstvo istraživanja* je autocitat i autoparodija prve Damjanovljeve knjige proze *Istraživanje savršenstva* (1983.). Već njihovi oponirani naslovi upućuju na različite vrste duhovnosti, koje su ih »otekstovile«. I istraživanje (čije je savršenstvo cilj ove knjige), po prirodni stvari, mora biti zatvoreno u tekst. *Njumečnost kvodnevne serpičlaže* je niz prividnih priča. Više nego što pripoveda, Damjanov razgrađuje svaku pripovednu strukturu. Primera radi, autor dosledno prepliće različite prostorne i vremenske ravni, izgrađuje kvazimotivacijski sistem, postavlja kvazikauzalne odnose. Kroz celu knjigu provlači se i nekoliko stalnih junaka. Treba izdvojiti lik Kodera fon Damjanenka, parodičan ekvivalent samog autora i omiljenog mu pesnika, kombinaciju koja svojom prisutnošću u većini tekstova knjige uspostavlja porodične veze sa oba, svetu *Kolača, Obmana, Nonsensa* oponirana, pola — svetom realija i svetom literarne fikcije. Privid priče daju precizno postavljene rudimentne »fabule«, te ozbiljno intonirana i, sa sintaksičkog (ako već ne sa logičkog) stanovišta, korektno izvedena rečenica. Tim, spoljašnjim odrednicama teži se očuvanju tradicionalne istinitosti umetničke iluzije, što intenzivira komične efekte u poređenju sa odstupanjem od svake logike na

sadržinskom planu knjige. Damjanov i u ovom odeljku nastavlja sa autoparodijom, ali uključuje i svoje radove iz oblasti nauke o književnosti. Parodira, zatim, i neke žanrove neumetničkog pisanja, tako da se sistem književnosti dovodi u vezu sa svekolikom pismenošću, sa svakim jezičkim idiomom i svakim napisanim tekstom. *MALA enciklopedija književnih POJMOVA* parodira pojmove iz književnosti i nauke o književnosti, organizujući tekstove iz ovog odeljka, uglavnom, kao (nešto kraće) priče, ali i kao celinu (parodiranog) terminološkog rečnika. Poslednji tekst, *KON: KOLAČI, OBMANE, NONSENSI*, mali je autopogovor. Damjanov se zalaže za isključivost zabavne komponente knjige, ali je, sledeći postmodernističku poetiku, vraća: na počelo svega — reč. Na taj način je, još jednom; podvodi pod zatvoreni sistem književnosti.

Sukob na liniji karnevalizacije — postmodernizam razrešava se u jeziku. Damjanovljevo istraživanje (čije je savršenstvo cilj ove knjige) usmereno je na fenomen jezika kao takvog. Ono bi trebalo da bude izraz apsolutnog Duha, koji prevazilazi materijalna i intelektualna ograničenja Tela i Uma, što će reći da autor napušta svaku uslovljenost realnošću i upušta se u sam jezički eksperiment. Izjavljujući: »Tekst je žvakača guma koja se rasteže u beskraj« (str. 123.), nagoveštava da će istraživanje mogućnosti i granica jezika postići cilj. Savršenstvo istraživanja sugerise da su mogućnosti jezika neograničene. Sukob na liniji *realnosti* — *parodija* razrešava se *humorom*, koji je kreativno načelo jedne drugačije stvarnosti, stvarnosti jezika. Sada već nije slučajno parodično preplitanje Tela, Uma i Duha, jer se u Duhu susreću i sposobnosti Tela i Uma — regeneracija i osmišljavanje. Humor *Kolača, Obmana, Nonsensa* savremeni je humor paradoksa i nonsensa, koji iskripljuje svet realija. Raznorodne literature činjenice, kvazimotivacijski sistemi i kvazikauzalni odnosi dovode u vezu mnoštvo nespojivosti, koje učestvuju u stvaranju Druge Stvarnosti (str. 16.), oslobode ne od svake logike i svake realnosti. Iz njega su protarani ne samo navedeni elementi narativne strukture, već i sve što može da navede na objektivnost, racionalnost itd. odnosa prema svetu. Esej je najstrašnija bolest čovečanstva, koja se leći jedino smehom (str. 81.), a

smrt se poredi (između ostalog i) sa bibliografskom jedinicom koja nije za jelo, biciklom i stereo-tehnikom (str. 14.). Svet jezika Damjanovljeve proze koncentriše protivrečnosti oksimoronskih (i beskrajno zabavnih) spojeva, ne bi li, polazeći od potpunog haosa, ustoličio jedan sistem višeg reda. Njegova alogičnost ohrabruje, jer u jeziku i nemoguće postaje moguće, onako kako ni najsmelij ni nisu smeli ni da zamisle. Na toj ravni *Kolači, Obmane, Nonsensi* ispostavljaju se kao igra, vesela, neobuzdana igra humornog re-kreiranja sveta. Koketujući sa nadrealističkim iskustvom automatskog pisanja.

Ma koliko se Damjanov ograđivao od pouke, njegova proza, međutim, nije tek puka zabava. Sukob unutar poetičkih odrednica, ipak, nije prividan. Više nego što ga razrešava; autor iznova postavlja pitanja. Plan karnevalizacije ne želi da bude poražen. Parodija je destruktivni element, koji ne pristaje na jednostavna rešenja. Ona negira sistem, a postmodernu pretenduje da to *jeste*. Sukob se razrešava kao (za sada) otvoreni kompleks pitanja. Knjiga ostaje nedovršena. Preciznije rečeno, ona negira i tradicionalno načelo celovitosti i završenosti teksta, u ime savremenijeg koncepta beskraje priče. Biblioteka *Albatros*, nadovezujući se na vlastite joj početke, još jednom je bacila rukavicu. Nova knjiga Save Damjanova, najblaže rečeno, uzbuđuje duhove — one sablažnjivije (= zatvoreni očiju trče daleko od knjižarskih izloga), koji se pitaju šta je to (lepa) književnost, kao i one hladnokrvnije (= sa distancom u odnosu na njenu skarednu sadržinu), koji se pitaju kako dalje. Jer, lakrdija od *Kolača, Obmana, Nonsensa* nije tako bezazlena kao što na prvi pogled može da izgleda. Osim što razgaljuje, ona i poziva na radikalno preosmišljavanje vrednosti, počev od sopstvenog, postmodernističkog modela pisanja i ranijih radova istog autora, preko svekolike (umetničke i neumetničke) literature, da bi preispitivala i ceo kulturni i civilizacijski kontekst našega vremena. Ovaj redak zver srpske književnosti ne bi trebalo primiti onako neozbiljno kako bi njegov tvorac želeo da ga predstavi.

Pitanje za razmišljanje: Ako je u rečenici: »Jezik jeste.« predikat *jeste* treće lice jednine prezenta glagola *jesti*, da li će nas pojesti jezik.

MEĐUNARODNI FILM KONGRES U NOVOM SADU

Osamnaesti kongres međunarodne federacije za moderne jezike i književnost (Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes) — FILLM — održaće se u avgustu (21-29) na Univerzitetu u Novom Sadu, školi koja ove godine proslavlja tridesetogodišnju postojanja.

Međunarodna federacija za moderne jezike i književnost okuplja mnoštvo udruženja, saveza i društava čiji su članovi univerzitetski profesori iz celog sveta. Članice FILLM-a su, između ostalih i: Međunarodno udruženje za komparativnu književnost (AIRC), Međunarodno udruženje univerzitetskih profesora engleskog jezika (IAUPE), Međunarodni komitet slavista (ISC), Međunarodno udruženje hispanista (AIH) i mnogi, mnogi drugi. Federacija je pod pokroviteljstvom UNESCO-a, a spon-

zori ovog, osamnaestog po redu, kongresa su, pored organizacije UNESCO i Univerzitet u Novom Sadu, Udruženje za istraživanja u oblasti savremene humanistike (MHRRA) i Američko udruženje za proučavanje modernih jezika (MLA).

Glavna tema ovog značajnog skupa, čiji je organizator Institut za jugoslovenske književnosti i uporednu književnost, Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, jesu »Utjecaji kontakata među narodima na jezike i književnost — otpori, prihvatanja, fragmentacija, fuzija«, kao što je to odlučeno na sastanku Biroa FILLM-a u Parizu, 1987. godine, kome je prisustvovao i predsednik Federacije, profesor Nils E. Enkvist iz Finske. Članovi Organizacionog komiteta Kongresa u Novom Sadu, na čelu sa profesorom Miodragom Radovićem,

složni su u mišljenju da se ova tema odlično uklapa u ovogodišnju proslavu tristogodišnjice seoba Srba u ove krajeve i ističu značaj Kongresa sa ovakvom temom upravo na tlu višenacionalne Vojvodine, poznate po tradicionalno dobrom jezičkoj, književnoj i kulturnoj saradnji među narodima.

Za vreme Kongresa i u okviru istog, održaće se i poseban mini-kolokvijum o Mihailu Bahtinu, o čijem će stvaralaštvu, ovom prilikom, govoriti profesori iz istočnih i zapadnih zemalja.

Zvanični jezici Kongresa biće: engleski, francuski, nemački, italijanski, portugalski, ruski i španski. Plenarne sednice će se održavati u maloj sali Srpskog narodnog pozorišta, a rad po sekcijama u zgradi Filozofskog fakulteta, gde će biti otvorene i nekoliko izložbe knjiga. Na jednoj od njih,

učesnici Kongresa izložice svoje, nedavno objavljene knjige. Posebnu izložbu, u saradnji sa Institutom, organizovaće Internacionalna Stalna Izložba Publikacija (ISIP) iz Zagreba.

U saradnji sa putničkom agencijom »Kompas«, organizatori planiraju i nekoliko ekskurzija za učesnike 18. kongresa. Tokom kongresa, učesnici će imati priliku da obidu srpske manastire u Fruškoj gori i Sremske Karlovce, Beograd ili Budimpeštu, a pre ili posle Kongresa moći će da vide srpske srednjovekovne manastire, Dubrovnik ili Atinu. U avgustu će, ovim povodom, biti organizovane i izložbe jugoslovenskih likovnih umetnika i koncerti profesora i studenata Akademije umetnosti.

Danica Zelenović, sekretar 18. Kongresa FILLM-a

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5, telefon (021) 28-765

uređuju: ljubiša despotović, silvija dražić, zoran derić, petru krdu, alpar lošonc, miroljub radojković i saša radonjić ☆ glavni i odgovorni urednik franja petrinović ☆ tehnički i likovni urednik cvetan dimovski ☆ sekretar redakcije ljliljana jokić ☆ lektor sanja štefan ☆ članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanjić (predsednik), tanja đurić, biljana cvetković, rada čupić, dušan radak, dušan mihalović, dušan patić, danica grubač, simon grabovac (delegati šire društvene zajednice) radmila gikić, radmila cvijanović lotina, vladimir kopicl, franja petrinović i čedomir keco (delegati izdavača) ☆ izdaje nišo »dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31 ☆ direktor nišo »dnevnik« dušan tomić ☆ osnivač pokrajinske konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine ☆ časopis finansira s iz kulture vojvodine ☆ rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 220, žiro račun 65700—603—6324 nišo »dnevnik« oour »redakcija dnevnička«, sa naznakom za »polja« (godišnja preplata 500.000 dinara za inostranstvo dvostruko) ☆ na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413—152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga ☆ tiraž 2.000 primeraka

Polja